

Gro Follo og Marit S. Haugen

Sivil status i landbruket. Ekteskap, samboerskap og skilsmisser

Istockphoto.com

Rapport 3/10
ISSN 1503-2035

Norsk senter for bygdeforskning
Universitetsenteret Dragvoll
N-7491 Trondheim
Telefon: +47 73 59 17 32
Telefaks: +47 73 59 12 75

Rapport nummer 3/10

Sivil status i landbruket. Ekteskap, samboerskap og skilsmisser

Gro Follo og Marit S. Haugen

Utgivelsesår: 2010	Antall sider: 37	ISSN-nr: 1503-2035
Oppdragsgiver: Norges forskningsråd og forskningsmidler over jordbruksavtalen		Oppdragsgivers ref.: 190162/I10

Sammendrag

Denne rapporten bygger på spesialkjøringer fra Statistisk sentralbyrå og viser sivil status blant bønder. Den viser også en sammenligning mellom bønder og befolkning. Bøndene har en større andel gifte enn befolkningen (66 % versus 48 %) og de har en mindre andel skilte/separerte (8 % versus 12 %). Andelen skilte/separerte bønder har imidlertid økt fra en prosent i 1979 til åtte prosent i 2007. Andelen samboere er den samme for bønder og befolkningen (10 %). En større andel av samboende bønder har felles barn sammenlignet med samboere i befolkningen. Statistikken viser at det er relativt store fylkesvise forskjeller i sivil status blant bøndene. Rogaland og Sogn og Fjordane har den minste andelen skilte/separerte, mens den største andelen skilte/separerte finner vi i Finnmark. Andelen samboere i landbruket varierer også fylkesvis. Den største andelen samboere finner vi i Nord-Trøndelag med 14 prosent, og den minste andelen finner vi i Aust-Agder med tre prosent. Rapporten viser videre forskjeller i sivil status i ulike aldersgrupper av bønder, og mellom bønder på ulike bruk (størrelse og driftsform).

Stikkord

Bønders sivile status, ekteskap, skilsmisse, samboerskap, landbruk
Marital status among farmers, marriage, divorce, cohabiting, agriculture

Forord

Denne rapporten er utarbeidet som en del av forskningsprosjektet ”Kjærlighet i landbruket – en risikosport?” Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd og forskningsmidler over Jordbruksavtalen. Rapporten bygger på spesialkjøringer og tall fra Statistisk sentralbyrå og viser sivil status blant bønder i Norge. Det er første gang en slik oversikt er laget. Vi takker Anne Snellingen Bye hos Statistisk sentralbyrå for hennes hjelp i arbeidet. Uten henne hadde denne rapporten ikke vært mulig. Det er imidlertid vi som forfattere som er ansvarlig for de svakheter som fortsatt eventuelt måtte finnes i dokumentet.

Trondheim, 6. mai 2010

Gro Follo

Marit S. Haugen

Innhold

Tabeller	7
Figurer	7
1. Innledning	9
2. Datamateriale og metode	11
3. Talls tale	15
3.1 Sivil status for bønder – en oversikt	15
3.2 Kvinnelige bønder – noe større tendens til å inngå i par	16
3.3 Fylkesvise forskjeller i sivil status	18
3.4 Andel skilte/separerte størst blant middelaldrende bønder.....	22
3.5 Uansett aldersgruppe er andelen gifte bønder større enn i befolkningen	23
3.6 Uansett aldersgruppe er andelen skilte/separerte bønder mindre enn i befolkningen .	24
3.7 Skilsmissehyppigheten blant bønder i ferd med å bli mer lik befolkningens?.....	26
3.8 Forskjeller i sivil status på gårder med ulik produksjon.....	27
3.9 Jo større gård, jo større andel gifte og mindre andel ugifte	28
4. Noen oppsummerende kommentarer	31
Referanser	37

Tabeller

Tabell 1.	Sivil status for bønder i Norge, 2007. Prosent	15
Tabell 2.	Sivil status for befolkningen i Norge, pr. 1. januar 2008. Prosent	15
Tabell 3.	Sivil status for kvinnelige og mannlige bønder i Norge, 2007. Prosent.....	17
Tabell 4.	Sivil status for bønder etter fylke, 2007. Prosent	18
Tabell 5.	Sivil status for befolkningen i Norge etter fylke, pr. 1. januar 2008. Prosent...	19
Tabell 6.	Sivil status for bønder og befolkning etter fylke. Prosent.....	21
Tabell 7.	Sivil status for bønder etter alder, 2007. Prosent	22
Tabell 8.	Sivil status ”Gift” og ”Skilt/separert” og summen av disse for bønder og befolkning i ulike aldersgrupper. Prosent.....	25
Tabell 9.	Skilte/separerte bønder i perioden 1979-2007. Antall og prosent.....	26
Tabell 10.	Sivil status for bønder etter driftsform, 2007. Prosent	28
Tabell 11.	Sivil status for bønder etter jordbruksareal i drift (dekar), 2007. Prosent.....	29

Figurer

Figur 1.	Sammenligning av sivil status for bønder og befolkning på 20 år og eldre	16
Figur 2.	Grafisk framstilling av sivil status for bønder etter alder	23
Figur 3.	Sammenligning av andel gifte blant bønder og befolkning i ulike aldersgrupper	24
Figur 4.	Sammenligning av skilte/separerte bønder og befolkning i ulike aldersgrupper..	25

1. Innledning

Denne rapporten er en del av prosjektet *Kjærlighet i landbruket – en risikosport?* Prosjektet er finansiert med midler fra Norges forskningsråd¹ og forskningsmidlene over Jordbruksavtalen. Prosjektet startet opp i 2009 og vil gå ut 2011. Hovedmålet med prosjektet er å øke kunnskapen om hvorvidt landbrukspar etablerer avtaler som regulerer deres formuesforhold, og hva som skjer i tilfelle samlivsbrudd. Samlivsbrudd i landbruksnæringa reiser nye og særegne problemstillinger som i liten grad har vært forskningsmessig belyst.

De siste tiårene har det foregått en omfattende familieendringsprosess. Økning i samboerskap, antall skilsmisser og samlivsbrudd er synlige eksempler på denne endringsprosessen. For landbrukshushold kan dette bety en stor utfordring da de har helt spesielle rammebetingelser og næringsinteresser. Ekteskap blir omfattet av ekteskapslovens regler, men en del oppretter ektepakt for å regulere sitt formuesforhold på andre måter enn det som automatisk følger av loven. Mens ekteskap sikrer ektefellene juridisk, er samboerforhold i større grad avhengig av at det inngås avtaler. Nye organisasjonsformer i landbruket som for eksempel samdrifter der flere eiere går sammen om felles fjøs, gir en ny type utfordring med hensyn til eierskap og formuesforhold mellom ektefeller og samboere i landbruket.

Prosjektet skal:

- *Kartlegge sivil status blant norske bønder (andel gifte, samboende og skilte) og undersøke om det er forskjeller på større og mindre bruk, i ulike aldersgrupper etc.*
- *Kartlegge hvor vanlig det er blant gifte og samboende å opprette ektepakt eller samboerkontrakt som ivaretar den enkeltes interesser. Søker de juridisk og økonomisk rådgivning når de etablerer seg som par på gården?*
- *Undersøke hvordan ektepakter avspeiler og sikrer individuelle rettigheter kontra hensynet til 'gårdens beste'. Er det forskjeller om det er kvinne eller mann som har overtatt familiegården? Hvilken posisjon har den tilgiftede på gården og hvordan er hennes/hans bidrag verdsatt?*
- *Undersøke hvilke konsekvenser en skilsmisse/samlivsbrudd i landbruket får for ham og henne. Hvilke vurderinger legges til grunn for skilsmisseoppgjøret? Er det slik at ektepakter/samboeravtaler gjør oppgjøret enklere og mer rettferdig?*

¹ Hos Norges forskningsråd er prosjektnummeret 190162/I10.

I utgangspunktet er dette "kjønnsnøytrale" problemstillinger i den forstand at begge kjønn kan være bonde eller tilgiftet/tilflyttet. Fortsatt er det imidlertid slik at majoriteten av norske bønder er menn og majoriteten av de tilgiftede/tilflyttede er kvinner. Selv om kvinner i større utstrekning enn tidligere tar arbeid utenfor gården, bidrar de også til landbrukshusholdets levekår både i form av lønnsinntekt, husholdsarbeid og gårdsarbeid. Også menn som gifter seg til/blir samboer på en gård bidrar i stor grad til gårdsdrifta, selv om de har et yrke utenfor gården. Vi vet ikke hvorvidt et samlivsbrudd får ulike konsekvenser og blir vurdert forskjellig alt etter om det er kvinna eller mannen som er hjemmelshaver på gården versus tilflyttet.

Hoveddelen av prosjektet vil være en kvalitativ tilnærming gjennom dybdeintervju med landbrukspar (gifte, samboere) og landbrukspar som har gått gjennom samlivsbrudd. Vi vil undersøke hvorvidt landbrukspar oppretter avtaler som regulerer eierforhold, og vi vil undersøke hvilke erfaringer de som har opplevd samlivsbrudd har gjort. De fleste problemstillingene som reises kan ikke besvares ved hjelp av enkle spørsmål i et spørreskjema. Dette er sensitive tema og datainnsamlingen må gi rom for informantenes vurderinger, hvilke dilemmaer, paradokser og løsninger de har kommet fram til.

Denne rapporten skal i første rekke svare på den første problemstillingen i prosjektet, nemlig å kartlegge sivil status blant norske bønder. I dette inngår oversikt over sivil status blant bønder etter kjønn, fordelt på fylker, i ulike aldersgrupper, på ulike typer gårder (driftsform og størrelse). Det som er nytt i denne oversikten er at den også viser andelen skilte/separerte bønder og andelen samboere (med og uten felles barn). For å få et bilde av hvorvidt landbruksbefolkningen skiller seg ut fra den øvrige befolkningen, har vi sammenlignet sivil status blant bønder med sivil status i hele befolkningen.

2. Datamateriale og metode

I landbruksstatistikken som Statistisk sentralbyrå (SSB) utarbeider, kan vi finne opplysninger om personlige brukeres sivile status. Termen ”bruker” benyttes gjerne om den personen som er hovedansvarlig for drifta av en jordbruksbedrift, vanligvis den som søker produksjonstilskudd i jordbruket. I datamaterialet som brukes i denne rapporten, er populasjonen det SSB omtaler som ”totalpopulasjonen for jordbruksbedrifter” og som er den populasjonen SSB anvender når de lager strukturstatistikk. Totalpopulasjonen for 2007 omfatter i alt 48 148 enheter som søkte produksjonstilskudd i jordbruket 31. juli 2007 samt 1 797 enheter som ikke søkte produksjonstilskudd, men som hadde registrert aktivitet i 2007 (leveranser av korn, slakt, m.m.). Av disse var 46 939 såkalte ”personlige brukere”, de øvrige enhetene innbefatter ansvarlige selskap, aksjeselskap, organisasjonsledd, stiftelser, etc. Det er de 46 939 personlige brukerne vi er interesserte i. I denne rapporten velger vi å bruke betegnelsen ”bønder” på dem.

I dagligtale er ”sivil status” gjerne forstått som å dreie seg om personen er gift, skilt, enke/enkemann etc. I statistikken bruker SSB termen ”sivilstand”. Termen ”sivilstand” erstattet det statistiske begrepet ”ekteskadelig status” fra og med 1. januar 1994. Endringen kom med bakgrunn i lov om registrert partnerskap som ble gjort gjeldende fra og med august året før. Fra og med 1994 fikk en en del nye kategorier i befolkningsstatistikken, og følgende ni kategorier for sivilstand ble tatt i bruk (Statistisk sentralbyrå 2009):

- Ugift (ikke tidligere gift)²
- Gift
- Enke/enkemann
- Skilt
- Separert
- Registrert partner
- Separert partner
- Skilt partner
- Gjenlevende partner

I avsnittet over kan vi se at betegnelsen ”samboer” ikke er en kategori i befolkningsstatistikken. For å vite noe om antall samboere, må vi gå til SSBs registerbaserte familie- og husholdningsstatistikk og benytte dens variabel ”parstatus”. Mens sivilstand viser en persons stilling i forhold til formell ekteskaps- og partnerskapslovgivning, er basisen for

² Etter at vi fikk lov om registrert partnerskap, antar vi at denne kategorien skulle ha heit ”Ugift (ikke tidligere gift eller med registrert partner)”.

parstatus annerledes og omfatter også samboere. Statistikerne arbeider fram en status for den spesifikke personen. Det gjør de ved å ta bohusholdningen som enhet i den registerbaserte familie- og husholdningsstatistikken. Det innebærer at alle som bor i en bolig/leilighet blir forstått å tilhøre samme privathusholdning hvis det ikke er snakk om en institusjon. Innenfor denne privathusholdningen bestemmer SSB om de som er klassifisert i samme husholdning er par eller ikke og eventuelt hvilke type par (ektepar, registrerte partnere, samboere av motsatt kjønn). I arbeidet med å bestemme parstatus til personene benyttes blant annet opplysninger om sivilstand.³ (Anders Falnes-Dalheim, SSB, personlig meddelelse 8.9.09.)

Det er ikke presist overlapp mellom det en finner ved å bruke sivilstand og det en finner når en benytter parstatus. Det er flere grunner til det, og vi skal nevne tre moment. For det første brukes ulike kategorier. Eksempelvis finnes kategoriene ”samboere” og ”ikke i familie med par” i parstatus-statistikken, men ikke i sivilstand-statistikken. Dette gir nødvendigvis at kategoriseringen av den enkelte person skjer på ulikt grunnlag. For det andre er det mulig å forstå tallene fra sivilstand som fakta fra statistikken (og da ut fra ekteskaps- og partnerskapslovgivningen), mens tallene fra parstatus kan betraktes som det folk gjør i praksis i sine levde liv. Dette kan gi seg slike utslag som at personer som kategoriseres som eksempelvis ”separert” som sivilstand, kan kategoriseres som eksempelvis ektefeller som parstatus – noe som er tilfellet hvis de separerte er registrert bosatt i samme bolig. For det tredje drar de to databasegrunnlagene med seg en persons forhistorie på delvis ulikt vis. Mens en i statistikken for sivilstand drar med seg opplysninger om tidligere ekteskap i den forstand at det der er kategorier for både ”enke/enkemann”, ”skilt” og ”separert”, finnes ikke tilsvarende mulighet i statistikken for parstatus. Tre forhold har imidlertid statistikken for sivilstand og statistikken for parstatus felles: Ingen av dem fanger opp gjengifte, ingen kan si noe om samboerbrudd, og ingen fanger opp hva personen selv måtte mene om hva egen sivil status er.

Ettersom det ikke er presist overlapp mellom det en finner ved å bruke sivilstand og det en finner når en benytter parstatus, kan en ikke bruke tall fra de to databasene om en annen. Gjør en det, kan enkeltpersoner bli inkludert to ganger. I de spesialkjøringene SSB ved Anne Snellingen Bye har gjort for Bygdeforskning, er det tatt utgangspunkt i statistikken som inkluderer sivilstand, og så hentet inn data fra statistikken som inkluderer parstatus. På denne måten har vi fått tall over samboere.

”Samboere” i denne rapporten er framkommet ved at SSB har koblet opplysninger om sivilstand-kategorien ”Ugift (ikke tidligere gift)” med opplysninger fra parstatus-

³ For nærmere opplysninger om standardene som benyttes innen familie- og husholdningsstatistikken, se Statistisk sentralbyrå (2002).

statistikken. De med sivilstand "Ugift (ikke tidligere gift)" er fordelt ut over kategoriene som finnes i parstatus-statistikken. De ugifte som ble gjenfunnet i parstatus-kategorien "samboer", omtales som samboere i denne rapporten. Med denne statistiske manøveren får vi to kategorier som ikke finnes i sivilstand-statistikken; "samboere med felles barn" og "øvrige samboere".

I rapporten bruker vi syv kategorier for sivil status. Den første kategorien vi bruker i våre tabeller/figurer, er kategorien "Gift". Denne henter sin verdi fra sivilstand-statistikken. Den andre og tredje kategorien vi bruker, er "Samboere med felles barn" og "Øvrige samboere". Disse to kategoriene er framkommet ved at samboerne (se avsnittet ovenfor) er fordelt på de som har felles barn og de som ikke har det. I enkelte tabeller/figurer opererer vi kun med samlekategorien "Samboer". Det innebærer at vi har slått sammen kategoriene "Samboere med felles barn" og "Øvrige samboere". Den fjerde kategorien vår er "Skilt/separert". Her har vi slått sammen to kategorier fra sivilstand-statistikken: "Skilt" og "Separert". Den femte kategorien, "Enke/enkemann" er hentet fra sivilstand-statistikken. Kategorien "Ugift" er den sjette, og er kortnavnet for "Ugift (ikke tidligere gift) eksklusive samboere". Den syvende og siste kategorien er restkategorien "Annet og uoppgift" fra sivilstand-statistikken.

Vi har, som nevnt i innledningen, sammenlignet utvalget bønder med hele befolkningen. Statistisk sett må også "befolkning" defineres ettersom det ikke er noe entydig svar på hva det er. Her er befolkning bestemt til å være det som omtales som "bosatt" i befolkningsstatistikken. I befolkningsstatistikken påpekes det at hvem som skal regnes som bosatt i Norge og hvor i Norge en person skal regnes som bosatt, er fastlagt i lov om folkeregistrering av 16. januar 1970⁴ (Statistisk sentralbyrå 2009). De personlige brukerne (som vi omtaler som bønder i denne rapporten) inngår som en del av befolkningstallet og utgjør nærmere 1,5 prosent av den norske befolkningen på 20 år og eldre⁵. De to settene av data, for bønder og for befolkning, er datert noe forskjellig. Dataene for bønder er gjeldende for 2007, dataene for befolkningen er de tall som gjelder pr. 1. januar 2008. Vi betrakter det som sammenfallende i tid.

Til slutt noen ord om bønder, befolkning, kategorien vår "Annet og uoppgift" og partnerskap. Statistiske tall kan gi et inntrykk av presisitet som det ikke nødvendigvis er strengt grunnlag for ettersom alle statistiske oppsett baserer seg på visse valg, registreringsformer, sammenstillinger, kategoriseringer. Det innebærer blant annet, som tidligere nevnt, at ikke all statistikk nødvendigvis har de samme kategoriene. I den

⁴ Loven var sist endret med virkning fra 1. januar 2008 (jf. Lov om folkeregistrering).

⁵ Personlige brukere (46939) utgjør 1,33 % av befolkningen på 20 år og eldre som ifølge SSB teller 3 514 225.

statistikken vi har fått for bønder, benyttes det en kategori ”Annet og uoppgitt”. Det gjøres ikke i statistikken for befolkningen. I denne rapporten løser vi det ved å si at for befolkningen er ”Annet og uoppgitt” null i antall. Mer – la oss kalle det ”krøll” – har vi med hensyn til hvor registrerte partnere skal være plassert. I de tallene vi har fått fra SSB for bønder, er registrerte partnere tatt inn i det som er blitt vår kategori ”Annet og uoppgitt”. I tallene vi har fått fra SSB for befolkningen, inngår de imidlertid blant de gifte⁶ (og skilt partner er blant de skilte, separerte partnere blant de separerte, og gjenlevende partner er blant de som omtales som enke/enkemann). I denne rapporten gjør vi det ikke til noen sak at registrerte partnere er innarbeidet i forskjellige kategorier alt etter om det er snakk om bønder eller befolkning fordi antallet bønder som er registrerte partnere er tallmessig svært få (under 20), og dermed vil de ikke utgjøre noen statistisk forskjell.

⁶ At noen er gift innebærer ikke nødvendigvis at det er to av forskjellig kjønn. Fra 1. januar 2009 ble ekteskapsloven endret slik at par av samme kjønn kan gifte seg (Lov om ekteskap § 1).

3. Talls tale

3.1 Sivil status for bønder – en oversikt

Vi har sett på sivil status for bønder i 2007. Tabell 1 viser at den største gruppen er gift (66 %) etterfulgt av ugifte som utgjør 15 prosent av alle bøndene. Til sammen ti prosent av bøndene lever i samboerforhold. Dette fordeler seg med åtte prosent som har felles barn, og to prosent som ikke har det. Andelen samboere med felles barn tyder på at samboerskap er vanlig også etter at paret har fått barn sammen.

Tabell 1. Sivil status for bønder i Norge, 2007. Prosent

	Gift	Samboere	Skilt/ separert	Enke/ Enkemann	Ugift	Annet og uoppgitt	Total
%	66	10	8	2	15	0	101
N	30 820	4 473	3 813	776	6 943	114	46 939

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

For å få svar på om bønders sivile status er forskjellig fra befolkningens, har vi bedt Statistisk sentralbyrå om en oversikt over sivil status for hele befolkningen. For å gjøre de to gruppene mest mulig sammenlignbare har vi tatt med en oversikt over sivil status for befolkningen på 20 år og eldre i Norge pr. 1. januar 2008 (tabell 2). Vi vil imidlertid gjøre oppmerksom på at disse fordelingene ikke er direkte sammenlignbare, da det ene utvalget (bønder) refererer til en yrkesgruppe, mens det andre viser fordelingen i hele den voksne befolkningen. Det er sannsynligvis flere yngre og flere eldre i den generelle befolkningen enn blant bønder. En del av disse skjevhetene kunne det vært tatt hensyn til gjennom aldersstandardisering, men vi har i stedet valgt å dele opp i ulike aldersgrupper utover i analysen.

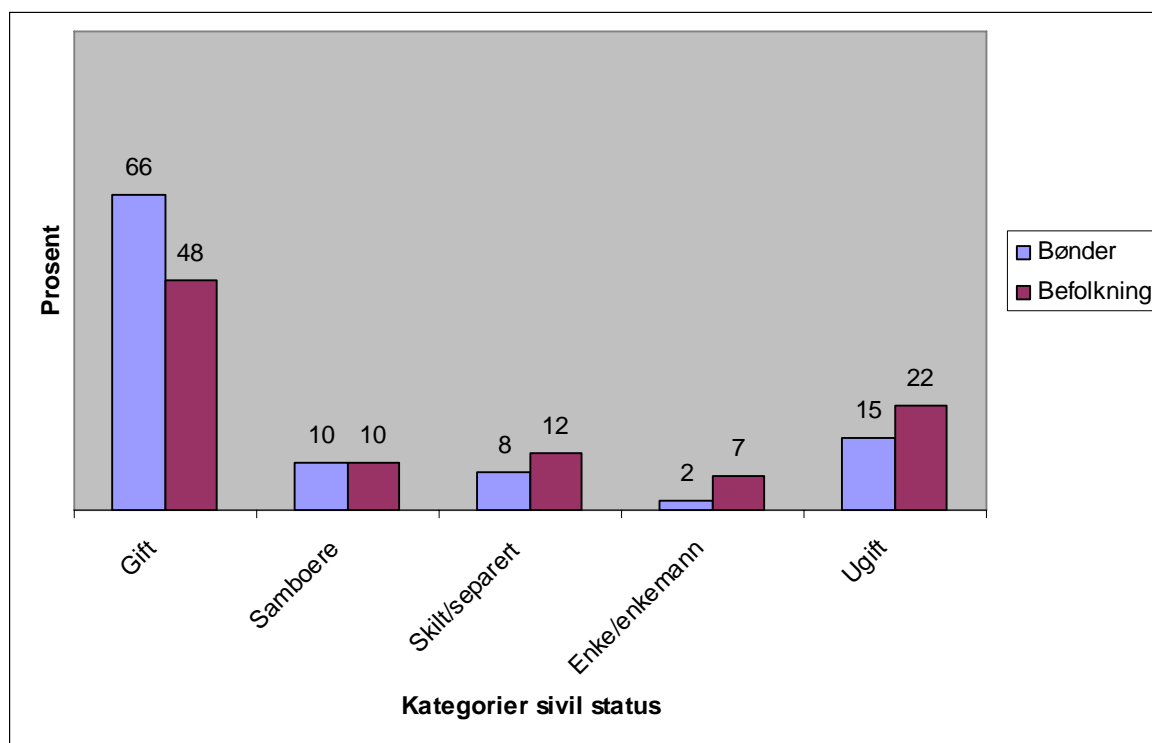
Tabell 2. Sivil status for befolkningen i Norge, pr. 1. januar 2008. Prosent

	Gift	Samboere	Skilt/ separert	Enke/ enkemann	Ugift	Annet og uoppgitt	Total
%	48	10	12	7	22	0	99
N	1 704 080	364 615	414 658	256 308	774 564	0	3 514 225

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

Kun personer på 20 år og mer er inkludert.

En sammenligning mellom bønder og befolkning er grafisk framstilt i figur 1.

Figur 1. Sammenligning av sivil status for bønder og befolkning på 20 år og eldre

Ser vi på tallene (presentert i tabell 1 og 2 og grafisk fremstilt i figur 1) finner vi at andelen gifte er mindre for befolkningen totalt enn blant bøndene, mens andelen samboere er den samme. En noe mindre andel av samboerne i befolkningen har felles barn (6 %). Andelen skilte/separerte, enker/enkemenn og ugifte er større i befolkningen enn blant bøndene. En del av forskjellene kan høyst trolig forklares med en noe ulik aldersfordeling. Sammenlignet med befolkningen er det blant bøndene sannsynligvis en mindre andel blant de aller yngste (fra 20 til 30 år) og blant de eldste (over 70 år). Vi vet at relativt få blir bønder før de er fylt 30 år og at det er relativt få bønder som er registrert som personlige brukere etter fylte 70 år. Det kan forklare at vi finner en større andel ugifte og en større andel enker/enkemenn blant befolkningen sammenlignet med bøndene. Vi skal derfor senere i rapporten sammenligne aldersgrupper blant bønder med de samme aldersgruppene i befolkningen.

3.2 Kvinnelige bønder – noe større tendens til å inngå i par

Blant de 46 939 bøndene er det totalt 6 550 kvinner. Kvinnene utgjør dermed 14 prosent av bøndene. Om prosentfordelingen av kvinner og menn er kraftig skjevfordelt til fordel for de mannlige bøndene, er deres sivile status langt fra så forskjellig. Det går fram av tabell 3.

Tabell 3. Sivil status for kvinnelige og mannlige bønder i Norge, 2007. Prosent

	Kvinner N(6 550)	Menn N(40 389)
Gift	68	65
Samboere med felles barn	8	8
Øvrige samboere	1	2
Skilt/separert	8	8
Enke/enkemann	5	1
Ugift	9	16
Annet og uoppgitt	0	0
Total	99	100

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

Av tabell 3 ser vi at den største forskjellen mellom kvinnelige og mannlige bønder finnes for kategorien "Ugift". Det er en større andel ugifte blant menn enn hva tilfellet er for kvinnene. Differansen er syv prosentpoeng. Den nest største differensen er for enkene/enkemennene, fire prosentpoeng, men her er det kvinnene som har den største andelen. Mange kvinner blir først registrert som bønder når de blir enker. Tabellen viser også at en større andel av kvinnene er gift: 68 prosent mot mennenes 65 prosent. Denne prosentforskjellen kan ikke forklares med at kvinnegruppen er eldre enn mannsgruppen og dermed skulle ha hatt mer tid til eventuelt å gifte seg. Spesialkjøringene fra SSB viser at mens 28 prosent av kvinnebøndene er "Under 40 år" er den tilsvarende andelen blant mannsbøndene 19 prosent.

Det ser ut til at kvinnelige bønder har en noe større tendens til å inngå i par enn de mannlige bøndene. Ikke bare er en større andel av kvinnene gift, det er også en større andel av dem som har vært gift. Fem prosent av kvinnene er nemlig enker, mens en prosent av mennene er enkemann. Etersom andelen skilt/separert er lik for kvinne- og mannsgruppen, vil forskjellen mellom kvinner og menn med hensyn til ekteskap og parforhold bare kunne ha vært "oppveid" med en større andel samboere blant de mannlige bøndene. Det gjør det ikke. En like stor andel kvinner og menn er samboere med felles barn, mens en prosent av kvinnebøndene er i kategorien "Øvrige samboere" og to prosent av mannsbøndene er samboere uten felles barn.

3.3 Fylkesvise forskjeller i sivil status

Tabell 4 viser en fylkesvis fordeling av sivil status blant bøndene.

Tabell 4. Sivil status for bønder etter fylke, 2007. Prosent

	Gift	Samboere med felles barn	Øvrige samboere	Skilt/ separert	Enke/ enke- mann	Ugift	Total	N
Østfold	71	5	2	8	2	11	99	2 574
Akershus/Oslo	66	6	2	10	2	13	99	2 469
Hedmark	62	9	2	9	2	15	99	3 880
Oppland	60	10	2	9	1	18	100	4 979
Buskerud	66	8	2	10	2	13	101	2 468
Vestfold	71	5	1	10	1	11	99	1 668
Telemark	66	6	2	10	2	14	100	1 607
Aust-Agder	73	2	1	10	2	12	100	702
Vest-Agder	72	3	1	8	2	13	99	1 158
Rogaland	74	4	1	6	2	13	100	4 679
Hordaland	69	7	1	7	2	15	101	3 317
Sogn og Fjordane	63	8	1	6	2	20	100	3 394
Møre og Romsdal	65	8	1	8	2	16	100	3 096
Sør-Trøndelag	63	11	2	7	2	15	100	3 264
Nord-Trøndelag	63	12	2	7	1	15	100	3 519
Nordland	62	10	2	10	2	15	101	2 556
Troms	61	11	2	9	1	15	99	1 238
Finmark	59	11	1	11	2	16	100	371

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

Kategorien "Annet og uoppgitt" for sivil status er utelatt. For samtlige fylker utgjør den null prosent.

I tabell 4 ser vi at andelen gifte bønder er størst i Rogaland (74 %) og minst i Finnmark (59 %). En del av den relativt store forskjellen i andelen gifte oppveies av andelen samboere i de to fylkene. Mens 12 prosent av bøndene i Finnmark er samboere, er bare fem prosent av bøndene i Rogaland samboere (samlet for de to kategoriene samboere). Kanskje kan vi i tabell 4 også spore en mulig regional kulturforskjell blant bønder i Norge med hensyn til forholdet mellom ekteskap og samboerskap. Det er som sagt Rogaland som har størst andel gifte, men de etterfølges tett av Aust-Agder (73 %) og Vest-Agder (72 %). Det er også disse tre fylkene som har minst andel samboere: Rogaland har fem prosent, Aust-Agder har tre prosent, og Vest-Agder fire prosent.

Den fylkesvise fordelingen i tabell 4 viser videre at det er relativt store forskjeller i andel skilte/separerte blant bøndene i ulike fylker og landsdeler. I Rogaland og Sogn og Fjordane

finner vi den minste andelen skilte/separerte med seks prosent, mens vi finner den største andelen i Finnmark med 11 prosent.

Vi har sett på de fylkesvise forskjellene med hensyn til sivil status blant hele befolkningen (tabell 5) for å kunne sammenligne bøndene med hele befolkningen.

Tabell 5. Sivil status for befolkningen i Norge etter fylke, pr. 1. januar 2008. Prosent

	Gift	Samboere med felles barn	Øvrige samboere	Skilt/ separert	Enke/ enke- mann	Ugift	Total	N
Østfold	51	5	4	14	8	18	100	198 786
Akershus/Oslo	45	5	5	13	6	26	100	811 708
Hedmark	47	7	4	12	9	19	98	144 083
Oppland	48	7	4	12	9	20	100	139 225
Buskerud	50	6	4	13	8	19	100	188 037
Vestfold	50	5	4	14	8	19	100	168 678
Telemark	49	6	3	13	9	20	100	125 551
Aust-Agder	53	4	3	12	8	20	100	78 183
Vest-Agder	55	4	3	11	7	20	100	120 152
Rogaland	54	5	4	10	6	21	100	295 262
Hordaland	49	7	4	10	7	23	100	339 075
Sogn og Fjordane	50	8	3	8	8	23	100	77 030
Møre og Romsdal	51	7	3	9	8	21	99	181 639
Sør-Trøndelag	45	9	5	11	7	23	100	210 412
Nord-Trøndelag	49	10	4	10	8	19	100	94 924
Nordland	45	9	4	11	9	21	99	174 130
Troms	43	8	5	11	7	25	99	114 363
Finnmark	42	8	4	12	7	26	99	52 987

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

Som det går fram av tabell 5, er det befolkningen i Vest-Agder som har størst andel gifte (55 %), etterfulgt av Rogaland (54 %) og Aust-Agder (53 %). Finnmark har den minste andelen gifte med 42 prosent. Ser vi bort fra at Rogaland og Agder-fylkene har byttet plass seg i mellom i forhold til tallene for bøndene, finner vi det samme mønsteret blant befolkningen og bøndene. Og som tilfellet var for bøndene, også blant befolkningen oppveies en del av de fylkesvise forskjellene i andelen gifte ved at de med minst andel gifte har større andel samboere. Finnmark har 12 prosent samboere (samlet for de to kategoriene samboere), mens både Vest-Agder og Aust-Agder har sju prosent og Rogaland har ni prosent. Det betyr at den mulige regionale kulturforskjellen vi kunne spore for bønder med hensyn til forholdet mellom ekteskap og samboerskap, finner vi til dels igjen

også for befolkningen. Vest-Agder og Aust-Agder har nemlig størst og tredje størst andel gifte, men minst andel samboere.⁷

Når det gjelder andelen skilte/separerte, finner vi et noe annet mønster i befolkningen enn blant bøndene. Blant befolkningen har Østfold og Vestfold den største andelen skilte/separerte (14 %) tett fulgt av Akershus/Oslo, Buskerud og Telemark alle med en andel på 13 prosent. Finnmark med 12 prosent skilte/separerte blant sin befolkning, kommer på delt sjetteplass blant fylkene. Den minste andelen skilte/separerte i befolkningen finner vi i Sogn og Fjordane (8 %), noe som var tilfellet også for bøndene. For befolkningen er det Møre og Romsdal som har nest minst andel skilte/separerte (9 %), mens de for bøndene kommer litt mindre ”gunstig” ut. Her er det fem fylker som har en mindre andel skilte bønder enn Møre og Romsdal.

I tabell 6 er tall for bønder og befolkning sammenstilt. I tabellen er ”Total” og ”N” utelatt, men dette går fram av henholdsvis tabell 4 for bønder og 5 for befolkning.

⁷ Også Dommermuth, Noack og Wiik (2009) påpeker at det er noe særskilt med Rogaland og Agder-fylkene med hensyn til forholdet mellom ekteskap og samboerskap. Med utgangspunkt i data fra den store studien av livsløp, generasjon og kjønn (se Brunborg, Slagsvold og Lappegård 2009), finner de at kvinner og menn bosatt i landsdelen Rogaland og Agder-fylkene er de som i størst grad starter sin ”samlivskarriere” med å gifte seg. Nesten en tredjedel av kvinner og menn født mellom 1950 og 1984 giftet seg direkte der. I de seks andre landsdelene er samboerskap som første samliv tilsvarende mer populært. Videre er det i landsdelen Rogaland og Agder-fylkene at en finner den minste andelen med erfaring fra ett eller flere samboerskap.

Tabell 6. Sivil status for bønder ("Bø") og befolkning ("Be") etter fylke. Prosent

	Gift		Samboere med felles barn		Øvrige samboere		Skilt/separert		Enke/enkemann		Ugift	
	Bø	Be	Bø	Be	Bø	Be	Bø	Be	Bø	Be	Bø	Be
Østfold	71	51	5	5	2	4	8	14	2	8	11	18
Akershus/Oslo	66	45	6	5	2	5	10	13	2	6	13	26
Hedmark	62	47	9	7	2	4	9	12	2	9	15	19
Oppland	60	48	10	7	2	4	9	12	1	9	18	20
Buskerud	66	50	8	6	2	4	10	13	2	8	13	19
Vestfold	71	50	5	5	1	4	10	14	1	8	11	19
Telemark	66	49	6	6	2	3	10	13	2	9	14	20
Aust-Agder	73	53	2	4	1	3	10	12	2	8	12	20
Vest-Agder	72	55	3	4	1	3	8	11	2	7	13	20
Rogaland	74	54	4	5	1	4	6	10	2	6	13	21
Hordaland	69	49	7	7	1	4	7	10	2	7	15	23
Sogn og Fjordane	63	50	8	8	1	3	6	8	2	8	20	23
Møre og Romsdal	65	51	8	7	1	3	8	9	2	8	16	21
Sør-Trøndelag	63	45	11	9	2	5	7	11	2	7	15	23
Nord-Trøndelag	63	49	12	10	2	4	7	10	1	8	15	19
Nordland	62	45	10	9	2	4	10	11	2	9	15	21
Troms	61	43	11	8	2	5	9	11	1	7	15	25
Finnmark	59	42	11	8	1	4	11	12	2	7	16	26

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

Før vi nevner noen av de aspektene som kommer fram i tabell 6, vil vi minne om at tallene for bønder og befolkning ikke er helt sammenlignbare. Det fordi vi i gruppen bønder finner færre i de yngste og i de eldste aldersgruppene sammenlignet med befolkningen totalt. Med det forbeholdet tatt kan vi peke på noe som synes som relativt klare tendenser. Ser vi på den enkelte kategorien for sivil status og så på bøndenes andel i forhold til befolkningens andel i den respektive kategorien, finner vi:

- Bøndene har en større andel gifte sammenlignet med befolkningen, og dette gjelder i samtlige fylker.
- Bøndene har en mindre andel skilte/separerte, enke/enkemenn og ugifte sammenlignet med befolkningen, og dette gjelder i samtlige fylker.

Differansene mellom bøndenes andel og befolkningens andel i den enkelte kategori sivil status varierer imidlertid en del mellom fylkene. Eksempelvis ser vi at for kategorien "Gift" er det Akershus/Oslo og Vestfold som har størst differanse mellom bønders og befolknings andel (21 prosentpoeng, størst hos bøndene), minst differanse har Oppland med 12 prosentpoeng (størst hos bøndene). For de skilte/separerte er det Østfold som har den største differansen, seks prosentpoeng. Mens åtte prosent av bøndene i Østfold er skilt/separert, er 14 prosent av befolkningen i Østfold skilt/separert. For de skilte/separerte

er det minst differanse mellom bønder og befolkning i Møre og Romsdal, Nordland og Finnmark. Der er det ett prosentpoengs differanse mellom dem (størst hos befolkningen).

Det er enda en tendens vi kan lese ut fra tabell 6, og det gjelder samboerne. For kategorien "Øvrige samboere" er bøndenes andel mindre enn befolkningens og dette er tilfellet for samtlige fylker. For kategorien "Samboere med felles barn" er ikke utfallet av sammenligningen mellom bønder og befolkning for det enkelte fylket like entydig. Det er imidlertid likevel slik at i ti fylker er bøndenes andel i kategorien "samboere med felles barn" større enn hos befolkningen. I fem fylker er det lik andel, og i tre fylker (Rogaland og Agder-fylkene) er bøndenes andel mindre. Samboende bønder ser ut til i større grad å ha felles barn enn hva tilfellet er for befolkningen. Det gjelder også Nord-Trøndelag som er det fylket som har størst andel samboere med felles barn både når det gjelder bønder og befolkning. Tolv prosent av bøndene der er samboere med felles barn, mens blant befolkningen i Nord-Trøndelag er andelen ti prosent.

3.4 Andel skilte/separerte størst blant middelaldrende bønder

Vi har sett på sivil status for de ulike aldersgruppene av bønder, og finner da at den største andelen skilte/separerte er i de to aldersgruppene mellom 40-49 år og 50-59 år (tabell 7).

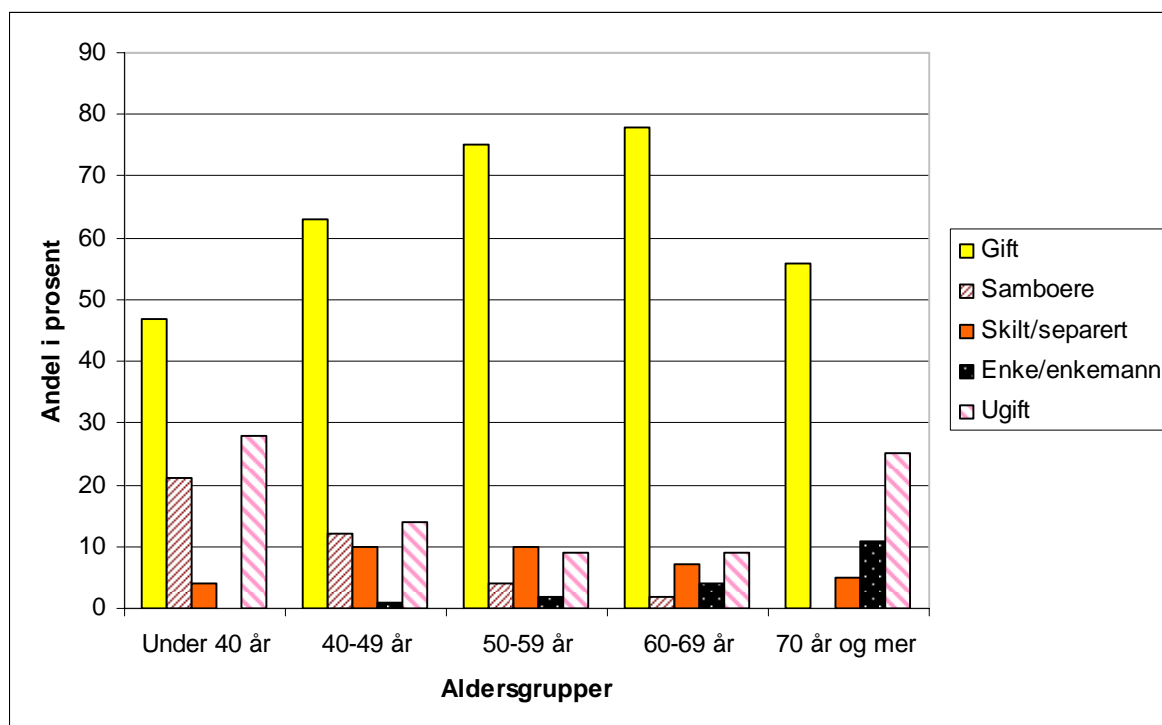
Tabell 7. Sivil status for bønder etter alder, 2007. Prosent

	Gift	Samboere med felles barn	Øvrige samboere	Skilt/ separert	Enke/ enke- mann	Ugift	Annet og uoppgitt	Total	N
Under 40 år	47	18	3	4	0	28	0	100	9 691
40-49 år	63	10	2	10	1	14	0	100	14 011
50-59 år	75	3	1	10	2	9	0	100	13 910
60-69 år	78	1	1	7	4	9	0	100	8 312
70 år og mer	56	0	0	5	11	25	2	99	1 015

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7 viser videre at vi finner flest ugifte (28 %) og flest samboere (21 %) i aldersgruppen under 40 år. At en av fem bønder under 40 år er samboere, viser at samboerskap er relativt vanlig blant de yngste bøndene. Brorparten av dem er samboere med felles barn. De utgjør hele 18 prosent av totalen i den yngste aldersgruppen.

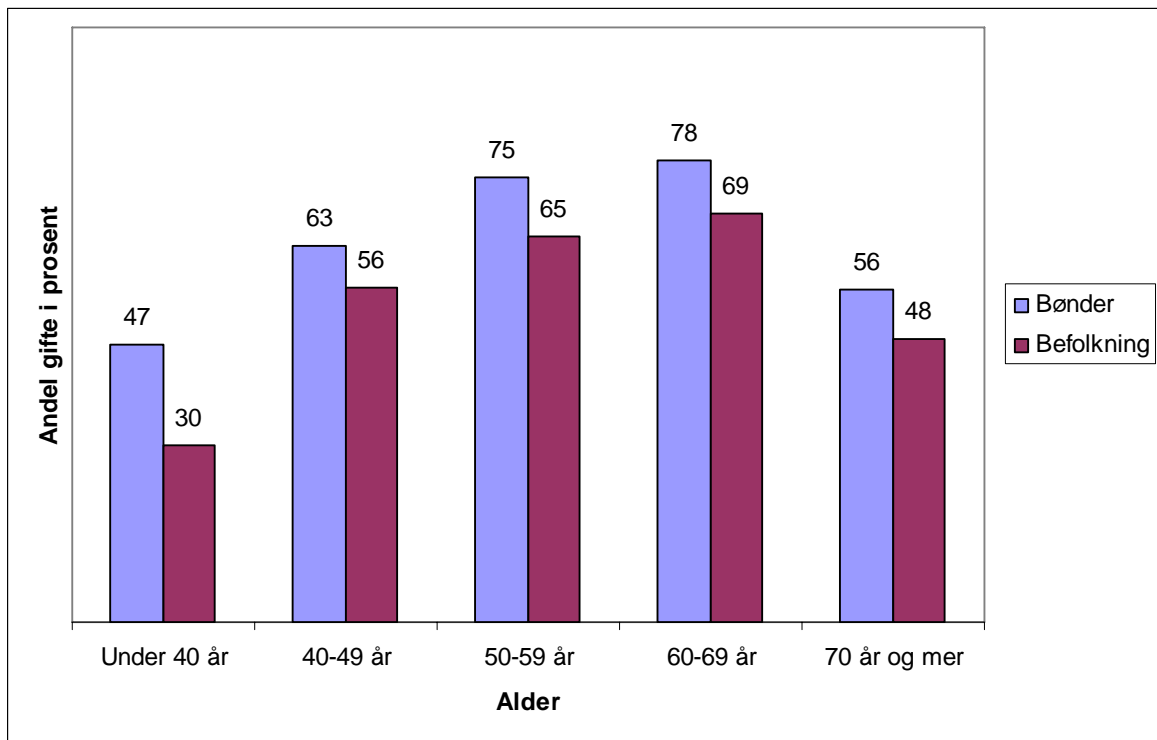
I figur 2 er tabell 7 framstilt grafisk. Der kommer det veldig tydelig fram at den største gruppen bønder i alle aldersgruppene er gift. I den yngste og eldste aldersgruppen er andelen ugifte den nest største gruppen. Figuren viser også tydelig at samboerskap er et fenomen som er relativt lite utbredt blant bønder over 50 år.

Figur 2. Grafisk framstilling av sivil status for bønder etter alder

3.5 Uansett aldersgruppe er andelen gifte bønder større enn i befolkningen

Når det gjelder å være gift, er en større andel bønder i alle aldersgrupper gift sammenlignet med befolkningen i Norge på 20 år og mer (figur 3). Dette innebærer at ikke bare har bøndene en større andel gifte når sammenligningen skjer ut fra fylke (jevnfør side 21), de har det også når alder er sammenligningsgrunnlaget. I figur 3 kan vi i tillegg legge merke til at den yngste aldersgruppen skiller seg ut. Differansen mellom bøndenes andel gifte og befolkningens andel gifte er klart større enn i de andre aldersgruppene: 17 prosentpoeng mot ti prosentpoeng for de mellom 50-59 år som har nest størst forskjell. Som tidligere nevnt antar vi at den store forskjellen for de under 40 år delvis kan forklares med at bøndene i denne aldersgruppen sannsynligvis er noe eldre enn befolkningen i den samme aldersgruppen. Fordi bøndene er eldre, vil de også ha hatt flere år på seg til eventuelt å inngå ekteskap.

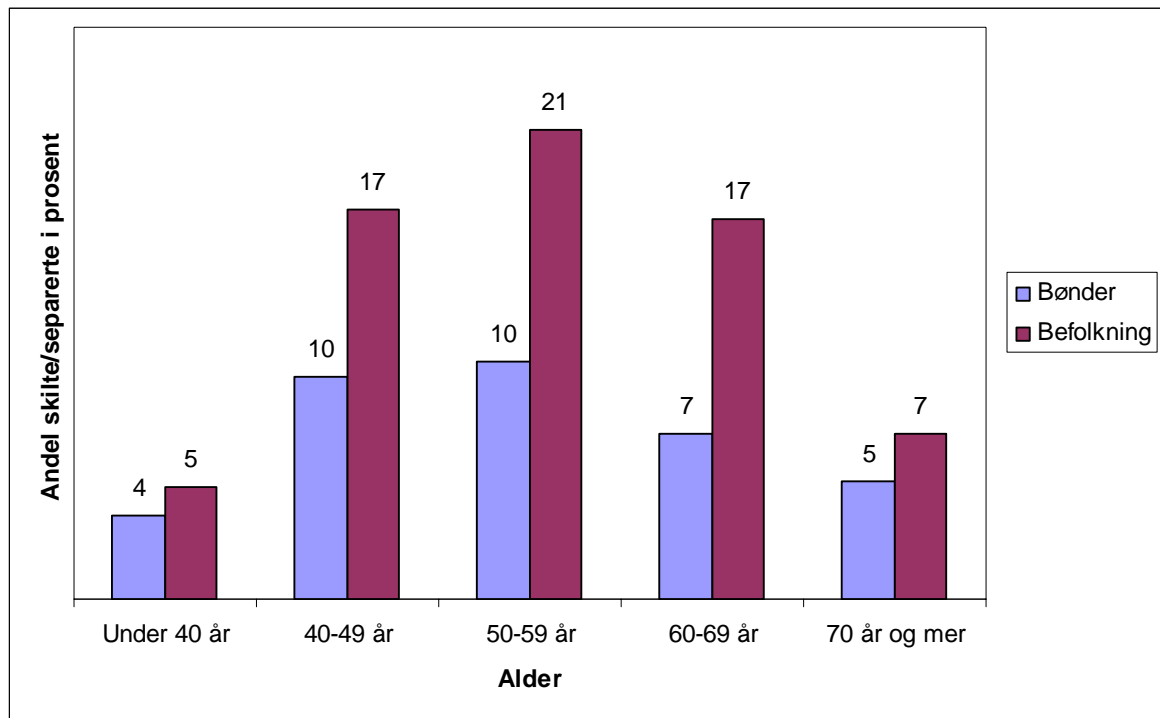

Figur 3. Sammenligning av andel gifte blant bønder og befolkning i ulike aldersgrupper

3.6 Uansett aldersgruppe er andelen skilte/separerte bønder mindre enn i befolkningen

Vi har tidligere vist at kvinnelige og mannlige bønder har like stor andel skilte/separerte (tabell 3), og at andelen skilte/separerte er størst blant de middelaldrende bøndene (tabell 7). Når vi har sammenlignet bønder og befolkning, har vi funnet at andelen skilte/separerte er mindre for bøndene enn for befolkningen (figur 1), og at uansett fylke har bøndene en mindre andel skilte/separerte enn befolkningen der. Nå skal vi se på hvordan alder slår ut.

I figur 4 går det fram at andelen skilte/separerte er mindre blant bønder i alle aldersgrupper sammenlignet med befolkningen fra og med 20 år og oppover. I aldersgruppene 50-59 år og 60-69 år er andelen skilte/separerte over dobbelt så stor blant befolkningen sammenlignet med bøndene. Blant 50-59 år er ti prosent av bøndene skilt/separert, 21 prosent av befolkningen er det. For de i aldersgruppen 60-69 år er andelen henholdsvis syv prosent og 17 prosent. Minst forskjell i andel skilte/separerte blant bønder og befolkning finner vi i den yngste aldersgruppen under 40 år.

Figur 4. Sammenligning av skilte/separerte bønder og befolkning i ulike aldersgrupper

For å få et bilde av hvor stor andel som inngår ekteskap har vi sett på den samlede summen av andel gifte og andel skilte/separerte for bønder og befolkning i de ulike aldersgruppene. I tabell 8 er andel gift og andel skilt/separert og summen av disse presentert.

Tabell 8. Sivil status "Gift" og "Skilt/separert" og summen av disse for bønder ("Bø") og befolkning ("Be") i ulike aldersgrupper. Prosent

	Gift		Skilt/separert		Sum andel gifte og skilte/separerte	
	Bø	Be	Bø	Be	Bø	Be
Under 40 år	47	30	4	5	51	35
40-49 år	63	56	10	17	73	73
50-59 år	75	65	10	21	85	86
60-69 år	78	69	7	17	85	86
70 år og mer	56	48	5	7	61	55

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

Ettersom aldersfordelingen mellom bønder og befolkning i den yngste og den eldste aldersgruppen sannsynligvis er forskjellig, ser vi bare på de tre midterste aldersgruppene. Summerer vi andelen gifte og skilte/separerte, finner vi interessante likheter:

- For aldersgruppen 40-49 år er andelen for bøndene 73 prosent, for befolkningen 73 prosent.

- For aldersgruppen 50-59 år er andelen for bøndene 85 prosent, for befolkningen 86 prosent.
- For aldersgruppen 60-69 år er andelen for bøndene 85 prosent, for befolkningen 86 prosent.

Vi kan konkludere med at befolkningen inngår ekteskap i like stor grad som bøndene, men de skiller seg i større grad.

3.7 Skilsmissehyppigheten blant bønder i ferd med å bli mer lik befolkningens?

Selv om andel skilte/separerte er mindre blant bønder enn blant befolkning uansett aldersgruppe, ser vi tegn på at skilsmissehyppigheten blant bønder er i ferd med å bli mer lik befolkningens. Vi har to moment som bygger opp under en slik antakelse.

Det første momentet vedrører skår i ulike aldersgrupper, og da er det de tre aldersgruppene i spennet fra 40 år til 69 år som er fokuset vårt. Den yngste og eldste aldersgruppen holder vi utenfor resonnementet, da disse aldersgruppene sannsynligvis er preget av ulik aldersfordeling for bønder og befolkning. Sammenligner vi forskjellen mellom bønder og befolkning i de tre øvrige aldersgruppene (40-69 år), ser vi at forskjellen i andel skilte/separerte for bønder og befolkning er relativt mindre i aldersgruppen ”40-49 år” (syv prosentpoeng) enn i de to eldre aldersgruppene. En forklaring på det kan være at bønders skilsmissehyppighet nærmer seg befolkningens.

Det andre momentet er den historiske utviklingen for bøndene med hensyn til skilsmisse og separasjon. Den er presentert i tabell 9.

Tabell 9. Skilte/separerte bønder i perioden 1979-2007. Antall og prosent

	Skilt/separert, antall	Skilt/separert, prosent
1979	1 541	1
1989	3 069	3
1999	4 031	6
2007	3 813	8

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Landbrukstelling 1979 og 1989, Jordbrukstelling 1999, Totalpopulasjonen for jordbruksbedrifter 2007.

Tabell 9 viser at det har vært en økning i andelen skilte/separerte bønder fra 1979 til 2007. Økningen har vært relativt jevn. Selv om andelen skilte/separerte har økt samtlige år, ser vi at det ikke gjelder antallet skilte/separerte. Det er knyttet til at antallet bønder er blitt

kraftig redusert i løpet av denne tiden. I 1979 var det ca. 124 000 bønder, i 2007 er det ca. 47 000.

Vi vil her minne om at andelen skilte/separerte viser hvor stor andel som har status som skilt/separert det året datainnsamlingen er gjort. Det er viktig å merke seg at andelen skilte/separerte ikke sier noe om omfanget av skilsmisser/separasjoner dvs. hvor mange eller hvor stor andel av bønder som har gjennomlevd en skilsmisse/separasjon, da mange skilte etablerer nye forhold og de vil da stå i statistikken som samboer eller gift.⁸

3.8 Forskjeller i sivil status på gårder med ulik produksjon

Ved å koble det Statistisk sentralbyrå omtaler som ”driftsform”, og sivile status til bøndene som har den ene eller andre driftsformen, får vi tallene som kommer fram i tabell 10. Tabellen viser at det er forskjeller i bøndenes sivile status på bruk med ulike driftsformer.

Vi finner en svak tendens til at det er en mindre andel skilte/separerte på bruk med de mest arbeidsintensive produksjonene. Dette kommer til uttrykk i tallene for bruk med ”storfe, melkeproduksjon”, ”storfe, melk- og kjøttproduksjon kombinert” og ”blandet husdyrhold” der andelen skilte/separerte er under gjennomsnittet på åtte prosent – i motsetning til tallene fra bruk med ”korn og oljevekster”, ”hagebruksvekster”, ”blandet planteproduksjon” og bruk med ”øvrige jordbruksvekster” som alle ligger over gjennomsnittet for skilte/separerte blant bønder.

⁸ Hvis vi bare ser på skilte (og ikke skilte og separerte samfunnet slik vi gjør i teksten), er det flere måter å si noe om skilsmissehyppighet på. Det er eksempelvis ved antallet skilte et gitt år eller den andelen de utgjør av en viss populasjon det samme året. Videre er det ved å benytte rater. Skilsmisseraten uttrykkes ved forholdet mellom antall skilsmisser i et kalenderår og antall gifte og separerte kvinner og menn som finnes i det samme året. Skilsmisseraten regnes pr. tusen gifte og separerte, og det beregnes en rate for kvinner og en for menn. Hvis en derimot ønsker å si noe om hvor stor andel av ekteskapene som faktisk ender i skilsmisse, ”måtte man ha data om enkelte ekteskapskohorter (årganger), og man måtte vente til alle ekteskapene i kohorten var oppløst, enten ved skilsmisse eller død” (Kristiansen 2010:61). I stedet for å bruke en slik empirisk rate forsøker statistikere å beregne såkalte syntetiske rater. Noack og Mamelund (1997) la til grunn skilsmissemønsteret på et gitt tidspunkt (1997) og laget en framskrivning for befolkningen. De kom frem til at 44 prosent ville ha minst en skilsmisse bak seg innen de var 60 år dersom skilsmissemønsteret forble uforandret. De påpeker imidlertid at fram til 1997 fantes det ikke noen ekteskapskohort hvor så mange hadde blitt skilt. Ifølge Kristiansen (2010:61) er den syntetiske skilsmisseraten for 2008 43,0 prosent etter 60 års ekteskap, det vil si ”at vel fire av ti ekteskap oppløses ved skilsmisse i løpet av 60 år”.

Tabell 10. Sivil status for bønder etter driftsform, 2007. Prosent

	Gift	Sam- boere med felles barn	Øvrige sam- boere	Skilt/ separert	Enke/ enke- mann	Ugift	Annet og uopp- gitt	Total	N
Korn og oljevekster mv.	67	7	2	9	2	13	0	100	8 579
Øvrige jordbruksvekster	63	8	2	10	2	16	0	101	5 681
Hagebruksvekster	69	7	1	9	3	11	0	100	1 475
Storfe, melkeproduksjon	66	8	1	6	1	17	0	99	10 395
Storfe, kjøttproduksjon	62	10	2	8	2	17	0	101	3 793
Storfe, melk- og kjøttproduksjon kombinert	69	9	2	6	0	14	0	100	581
Sau	65	8	2	8	2	15	0	100	8 663
Øvrige grovfôr dyr	66	7	2	8	2	15	1	101	2 594
Svin og fjørfe	70	7	2	8	1	11	0	99	1 636
Blandet planteproduksjon	75	4	1	9	1	9	0	99	516
Blandet husdyrhold	76	7	2	5	0	9	0	99	780
Planteproduksjon og husdyrhold i kombinasjon	66	8	2	9	2	12	0	99	2 246

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.

3.9 Jo større gård, jo større andel gifte og mindre andel ugifte

Den siste tabellen vi skal presentere i denne rapporten, er knyttet til jordbruksareal i drift. I tabell 11 er det et tydelig mønster som trer fram. Det er en bevegelse i tallfordelingen som følger økningen av jordbruksareal i drift. For visse kategorier sivil status gir den en økt andel, for andre kategorier sivil status gir den en redusert andel.

Tabell 11. Sivil status for bønder etter jordbruksareal i drift (dekar), 2007. Prosent

	Gift	Samboere med felles barn	Øvrige samboere	Skilt/ separert	Enke/ enke- mann	Ugift	Annet og uoppgitt	Total	N
0-49	65	6	1	9	3	15	1	100	4 927
50-99	64	7	2	9	2	16	0	100	8 722
100-199	65	8	2	8	2	16	0	101	14 888
200-299	66	9	2	8	1	14	0	100	9 185
300-499	68	9	2	8	1	13	0	101	6 586
500 og mer	70	9	1	8	1	10	0	99	2 631

Kilde: Spesialkjøringer Statistisk sentralbyrå.
Jordbruksareal i drift inkluderer leiejord.

For kategorien "Gift" trer den klart fram for de tre største arealgruppene og kan sammenfattes med at jo større gård jo større andel gifte. For "Samboere med felles barn" er det den samme tendensen med en økning i retning av større andel jo større gården er, med størst andel samboere med felles barn på gårder fra 200 dekar eller mer. "Øvrige samboere" viser ikke samme tendens. I kategoriene "Skilt/separert", "Enke/enkemann" og "Ugift" er det en mindre andel på de største gårdene (målt i jordbruksareal i drift). Det mønsteret som da kommer frem, er at dess større gård, dess høyere andel gifte og samboere med felles barn. Omvendt er det flere skilte/separerte, enke/enkemenn og ugifte på de minste gårdene.

4. Noen oppsummerende kommentarer

Denne rapporten presenterer svarene på en av problemstillingene i prosjektet *Kjærlighet i landbruket – en risikosport?* – den som dreier seg om en kartlegging av sivil status blant norske bønder. Videre i prosjektet skal vi blant annet undersøke hvor vanlig det er blant gifte og samboende bønder å opprette ektepakt eller samboerkontrakt. Ifølge tall presentert i denne rapporten er 66 prosent av bøndene gift og ti prosent er samboere. Hvor stor andel av disse som har skrevet respektive ektepakter eller samboeravtaler som regulerer parets eierforhold, er fortsatt et ubesvart spørsmål.

Rapporten viser at av bøndene i Norge pr. 2007 er åtte prosent skilt eller separert. I antall utgjør de 3 813. Dette tallet sier imidlertid ikke noe om hvor mange bønder som har gått gjennom en skilsmisse, da bønder som tidligere har vært skilt, kan ha giftet seg på nytt. I tillegg kan bønder som har blitt skilt, ha forlatt landbruket av en eller annen grunn, og da inngår de naturlig nok ikke lenger i landbruksstatistikken. Dersom det er slik at noen bønder slutter med landbruksproduksjon ved skilsmisse, kan andelen skilte bønder i realiteten være noe høyere enn det som går fram av statistikken. Videre kan ikke statistikken si oss noe om samboerbrudd. Samlet sett gir dette et betraktelig antall enkeltmennesker som har erfart konsekvensene av samlivsbrudd i landbruket, det være seg om en er den i paret som blir igjen på gården eller forlater den. Hvilke utfordringer slike samlivsbrudd har for de det gjelder, er noe vi skal se på i det videre arbeidet med prosjektet.

Andelen skilte/separerte bønder har økt i perioden 1979-2007: Fra en prosent til åtte prosent. Endringen i andel skilte de siste tiårene sier trolig noe både om individenes økte muligheter til å ta slike valg og om justeringer av det som er sosialt og kulturelt forstått som "vanlig" og akseptabelt. Slik normalisering har gjerne en egen dynamikk: Den begynnende hverdagsliggjøringen innebærer at flere følger etter, og det fenomenet hverdagsliggjøringen gjelder blir enda mer vanlig. Muligens er ikke prosessen kommet så langt for norske bønder enda. Forhold som blant annet taler for det er, som rapporten viser, at uansett aldersgruppe og uansett fylke har befolkningen større andel skilte/separerte enn utvalget bønder. En alternativ forklaring til lavere skilsmissetall blant bønder kan være at ektepar i landbruket er sterkere knyttet til hverandre og at avhengighetsforholdet enten det er arbeidsmessig, økonomisk eller følelsesmessig bidrar til at de i mindre grad velger skilsmisse når problemer oppstår.

Utviklingen med hensyn til skilsmisser kan vanskelig gripes uten å ta i betraktning samboerskap. Når det skjer en forskyvning i fordelingen mellom ekteskap og samboerskap

i retning økt andel samboerskap, vil dette måtte ha innflytelse på andelen skilte/separerte. En redusert andel gifte innebærer nødvendigvis en redusert mulighet for andel skilte/separerte. Skal en få en oversikt over utviklingen over tid når det gjelder samlivsbrudd samtidig som situasjonen er at ekteskap og samboerskap spiller sammen, må en derfor ta i betraktning både skilsmisser/separasjon og samboerbrudd. Og pr. i dag har vi ikke oversikt over samboerbrudd. Det er tilfellet både når det gjelder den norske befolkningen og utvalget bønder. For bøndene finnes heller ikke, etter hva vi vet, oversikt over utviklingen av samboerskap over tid. Det vil imidlertid overraske oss svært om dette ikke også er kommet sterkere inn hos bøndene slik det er gjort for befolkningen (Noack og Seierstad 2003). En indikator er at blant de yngste bøndene (de under 40 år) er 21 prosent samboere og at brorparten av dem er samboere med felles barn (se tabell 7). Hele 18 prosent av den yngste aldersgruppen bønder er samboere med felles barn. Denne høye andelen tyder på at det å få barn ikke nødvendigvis leder til giftemål, og samboerskap blir således ikke nødvendigvis kun en form for innledende samliv før en gifter seg. Skulle det være slik innebærer det at denne kohorten av bønder fortsetter som samboere også når de blir eldre. Det vil bety en endring i retning høyere andel samboere også i de eldre aldersgruppene. Pr. 2007 hadde aldersgruppen 40-49 år 12 prosent samboere (ti prosent med felles barn, to prosent uten), og for bønder fra 50 år og oppover er samboerskap relativt lite utbredt. Blir samboerskap blant bønder mer utbredt slik prosentfordelingen hos aldersgruppene pr. 2007 indikerer og utviklingen i befolkningen generelt taler for, blir det desto mer vesentlig å ha samboerbrudd med i tankene når en ser på utviklingen av skilsmissetallene for bønder. Ikke bare vil det kunne innebære en forskyvning fra skilsmisse til samboerbrudd, men det kan også innebære økt andel samlivsbrudd. Vi vet fra annen forskning at samlivsbrudd blant samboere er relativt mer vanlig enn blant gifte (Jensen 1999). For temaene knyttet til vårt forskningsprosjekt, *Kjærlighet i landbruket – en risikosport?*, innebærer det at en kan få en forsterket bevegelse i retning fra samlivsbrudd regulert juridisk etter ekteskapslovgivningen til samlivsbrudd uten slik regulering. Det gir økt aktualitet til problematikken rundt rådgivning og særskilte avtaler som regulerer parets formuesforhold i tilfelle samlivsbrudd.

Strukturelle endringer i norsk landbruk fremover kan ha implikasjoner for andel gifte/samboere blant bønder. Vi skal her nevne en, nemlig sentraliseringen av brukene til blant annet områdene Rogaland og Nord-Trøndelag (Lie og Mittenzwei 2008). Vi har i denne rapporten vist at Rogaland er det fylket hvor andelen gifte bønder er størst, samtidig som andelen samboende bønder er relativt lav. Vi tror med Dommermuth m.fl. (2009) at en slik fordeling er knyttet til tradisjon og religionens plass i den stedlige kultur. En fortsatt sentralisering av landbruket til dette området vil kunne innebære en motkraft til endring i retning av større andel samboerskap blant bønder som vi antydte i forrige avsnitt. På den andre siden vil sentraliseringsbevegelsen i retning av Nord-Trøndelag kunne innebære at

økning i andelen samboere får mer vind i seilene ettersom Nord-Trøndelag har høyest andel samboende bønder av alle fylker (14 %).

Det kan være mye som influerer på bønders sivile status. Det kan være en hverdagsliggjøring og dermed økning i antall skilsmisser, det kan være at samboerskap blir foretrukket av stadig flere på bekostning av giftemål, og det kan være regionale forskjeller som forsterkes i takt med strukturendringer i landbruket. Hadde vi fått en sterk økning i andelen kvinnelige bønder, kunne det også ha virket inn på fordelingen av andelene for sivil status, da en større andel kvinnelige bønder er gift sammenlignet med de mannlige (68 % mot 65 %), og en mindre andel kvinner er ugift sammenlignet med mennene (9 % mot 16 %). Men før de kvinnelige bøndene skal kunne få særlig innflytelse på den generelle skåren for bøndenes fordeling på de ulike kategorier av sivil status, må kjønnsfordelingen blant bøndene bli ganske annerledes enn den er pr. i dag, hvor kvinnebøndene utgjør bare 14 prosent.

Vårt datamateriale har bidratt til at vi for første gang har en god oversikt over bønders sivile status, det har muliggjort en sammenligning med hele befolkningen og det har vist endringer i andel skilte/separerte over en tidsperiode på 30 år. Men datamaterialet har også sine begrensninger. Vi har ikke grunnlag for å si noe om årsaksforhold og hvordan ulike fenomen samspiller. Vi har for eksempel ikke grunnlag for å si noe om mulig samvariasjon mellom fenomen som fylkeslokalisering, driftsform, arealstørrelse og alder. Vi har heller ikke grunnlag for å si noe om i hvilken retning innflytelsen går. I rapporten har vi eksempelvis pekt på at det er en svak tendens til en mindre andel skilte/separerte på bruk med de mest arbeidsintensive produksjonene. Mens melkeproduksjon (fra storfe) har en andel skilte/separerte på seks prosent, er andelen for bruk med korn og oljevekster ni prosent. En forklaring kan være at arbeidsintensiv drift forutsetter arbeidsinnsats av begge, noe som sveiser partene sammen eller vanskeliggjør samlivsbrudd. En annen mulig forklaring kan være at ved skilsmisse endres driftsformen til en mindre arbeidsintensiv drift.

Tallene vi har presentert i denne rapporten har gitt grunnlag for å spørre om hvorfor det er slik våre tall viser. I rapporten har vi bare så vidt begynt å pirke i mulige forklaringer. Vi skal avslutte denne bolken med oppsummerende kommentarer ved å liste opp noen av hovedfunnene. Det er tall som kan gi et godt grunnlag for å stille spørsmål som i stor grad fortsatt venter på sin forklaring.

Kort oppsummert har gjennomgangen av det statistiske materialet vist følgende:

Sivil status blant bønder sammenlignet med befolkningen

- Bøndene har en større andel gifte (66 %) sammenlignet med befolkningen (48 %).

- Bøndene har en mindre andel skilte/separerte (8 %) sammenlignet med befolkningen (12 %).
- Andelen samboere er den samme for bønder og befolkning (10 %).
- En større andel av samboende bønder har felles barn sammenlignet med samboere i befolkningen.
- Andelen ugifte er mindre blant bøndene (15 %) sammenlignet med befolkningen (22 %), og andelen enke/enkemenn er mindre blant bøndene (2 %) sammenlignet med befolkningen (7 %). Forskjellene gifte/ugifte og enke/enkemenn kan sannsynligvis forklares med en noe ulik aldersfordeling – relativt mindre andel bønder blant de yngste (mellom 20-30 år) og eldste (over 70 år) sammenlignet med befolkningen. Videre er det sannsynlig at mange bønder som blir enke/enkemenn overlater gården til neste generasjon og dermed går ut av landbruksstatistikken.

Kjønnsforskjeller med hensyn til bønders sivile status

- Kvinnebøndene utgjør totalt 14 prosent av bøndene i Norge.
- Andelen gifte kvinnebønder er noe større enn blant mannsbøndene (68 % mot 65 %).
- Andelen skilte/separerte er nøyaktig den samme blant kvinne- og mannsbønder.
- Andelen samboere med felles barn er den samme for kvinne- og mannsbønder.
- Sammenlignet med mannsbønder finner vi den største forskjellen i andel ugifte, ni prosent av kvinnebøndene er ugift sammenlignet med 16 prosent av mannsbøndene.
- Fem prosent av kvinnebøndene er enker, sammenlignet med en prosent av mannsbøndene.

Fylkesvise forskjeller i sivil status, for bønder og befolkningen

- Det er relativt store fylkesvise forskjeller i sivil status blant bøndene.
- Den største andelen gifte bønder finner vi i Rogaland (74 %) og den minste andelen i Finnmark (59 %).
- Rogaland har sammen med Sogn og Fjordane den minste andelen skilte/separerte (6 %) bønder, mens Finnmark har den største andelen skilte/separerte bønder med 11 prosent.
- Andelen samboere i landbruket varierer også fylkesvis. Den største andelen samboere finner vi i Nord-Trøndelag (14 %) og den minste i Aust-Agder (3 %).
- Andelen samboende bønder med *felles barn* varierer fra 12 prosent i Nord-Trøndelag til to prosent i Aust-Agder, mens andelen samboende bønder uten felles barn i alle fylkene varierer mellom en og to prosent.

- Den relativt høye andelen samboere med felles barn blant bøndene i alle fylkene sammenlignet med samboende bønder uten felles barn, tyder på at det å få barn ikke nødvendigvis leder til giftemål.
- Også blant befolkningen finner vi relativt store forskjeller i sivil status, og vi finner mye det samme mønstret som blant bøndene, men;
 - Uansett fylke har bøndene en større andel gifte sammenlignet med befolkningen.
 - Uansett fylke har bøndene en mindre andel skilte/separerte, enke/enkemenn og ugifte sammenlignet med befolkningen.
- Det ser ut til å være regionale kulturforskjeller med hensyn til forholdet mellom ekteskap, samboerskap og skilsmisser både blant bøndene og befolkningen.

Aldersforskjeller med hensyn til bønders sivile status

- Den største andelen skilte/separerte blant bøndene finner vi i aldersgruppene mellom 40-49 år og 50-59 år. Ti prosent av bøndene i disse aldersgruppene er skilt/separert.
- I aldersgruppen under 40 år er hele 28 prosent av bøndene ugift.
- Vel en av fem bønder under 40 år er samboende (21 %), og størstedelen av disse har felles barn. Dette viser at samboerskap er relativt vanlig blant de yngste bøndene.
- Samboerskap er lite utbredt blant bønder over 50 år.

Andre interessante funn

- Andelen skilte/separerte bønder har økt jevnt de siste 30 årene, fra en prosent i 1979 til åtte prosent i 2007.
- Andelen skilte/separerte bønder varierer noe på bruk med forskjellig driftsform. Det er noe lavere andel skilte/separerte på de mest arbeidsintensive produksjonene (eksempelvis på bruk med melkeproduksjon).
- Dess større gård (målt i jordbruksareal i drift) dess høyere andel gifte og samboere med felles barn, og mindre andel skilte/separerte, enke/enkemenn og ugifte.

Referanser

- Brunborg, H., B. Slagsvold og T. Lappegård (2009). "Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG). LOGG 2007 – en stor undersøkelse om livsløp, generasjon og kjønn". *Samfunnsspeilet* 1/2009:2-8.
- Dommermuth, L., T. Noack og K. Aa. Wiik (2009). "Samlivsetablering – nye og vedvarende mønstre. Gift, samboer eller 'bare' kjæreste?" *Samfunnsspeilet* 1/2009:13-19.
- Jensen, A.-M. (1999). "Børn i den skandinaviske samboerfamilie". I L. Dencik og P. Schultz Jørgensen (red.) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Kristiansen, J. E. (2010). "Raffinerte rater: Endringer over tid". *Samfunnsspeilet* 1/2010:58-61.
- Lie, S. A. og K. Mittenzwei (2008). Større og færre, men hvilke konsekvenser? Strukturutvikling og jordbrukspolitiske målsettinger. Notat 2008-10. Oslo, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF).
- Noack, T. og S.- E. Mamelund (1997). "Skilsmisser før og nå: Som man måler får man svar". *Samfunnsspeilet* 3/1997. Hentet 4.3.10 fra:
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9703/3.html>
- Noack, T. og A. Seierstad (2003). "Samboerskap ved tusenårsskiftet: Dagligdags og utforsket". *Samfunnsspeilet* 1/2003. Hentet 8.5.09 fra:
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200301/05/art-2003-03-26-01.html>
- Statistisk sentralbyrå (2002). *Standard for gruppering av familiar og hushald*. NOS C 681. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2009). *Stadig mange vigslar; Om statistikken*. Hentet 29.9.09 fra:
<http://www.ssb.no/ekteskap/om.html>